

Nr 14

Försvarsutskottets betänkande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående specialtjänstuttagna värnpliktigas utbildning m. m. jämte motioner.

Propositionen

I propositionen 1971:88 har Kungl. Maj:t under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 26 mars 1971 föreslagit riksdagen att *dels* antaga förslagen till lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967) och lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst, *dels* godkänna de grunder för utbildningen av värnpliktiga i specialtjänst som har angetts i statsrådsprotokollet.

Förslagen innebär i huvudsak följande.

Grundutbildningen skall för alla värnpliktiga som avses för befattningar som f. n. rekryteras med värnpliktiga i specialtjänst omfatta allmän-militär utbildning i erforderlig omfattning, befattningsutbildning och militär miljöutbildning under fältnässiga förhållanden. Befattningsutbildningens längd avvägs med hänsynstagande till den värnpliktiges civila utbildningskompetens. Genom att befattningsutbildningen på detta sätt i många fall avkortas blir också grundutbildningstiden totalt sett kortare.

Nuvarande grundutbildning till vissa befattningar upphör. Rekrytering till dessa befattningar sker genom överföring av personal med annan befattningsutbildning och med en för den nya befattningen lämplig civil yrkeskompetens. Överföring sker efter viss kompletteringsutbildning. Vidare sker i ökad utsträckning överföring från befattning i lägre till befattning i högre funktionsnivå, t. ex. inom de tekniska specialområdena.

Repetitionsutbildningen fullgörs i form av krigsförbandsövningar och särskilda övningar i likhet med vad som gäller för övriga värnpliktiga. För att tillgodose de behov av befattningsutbildning och kompletteringsutbildning som föreligger i samband med bl. a. överföring till befattning får tid för krigsförbandsövning eller särskild övning användas. Övningen kallas därvid fackövning eller särskild fackövning.

Genom att all utbildning väsentligen är inriktad på att den värnpliktige under sin värnpliktstid skall bestrida en befattning i krigsförband bortfaller i princip den hittillsvarande möjligheten att utnyttja värnpliktsutbildningen av nu ifrågavarande kategorier för att tillgodose behov av personal för fredsproduktion.

Som en följd av det nya utbildningssystemet kan det årliga antalet tjänstgöringsdagar för värnpliktiga beräknas minska med ca 100 000 dagar.

Övergång till det nya utbildningssystemet sker successivt fr. o. m. den 1 juni 1972.

I samband med omläggningen av specialtjänstuttagna värnpliktigas utbildning föreslås också att fredstjänstgöringen för vapenfria tjänstepliktiga förkortas från 540 till 450 dagar. För vapenfria tjänstepliktiga med särskilt kvalificerade uppgifter bibehålls dock nuvarande tjänstgöringstid.

Omläggningen av de värnpliktiga specialisternas utbildning medför ändringar i värnpliktslagen (1941:967). Förkortningen av de vapenfria tjänstepliktigas utbildningstid föranleder ändringar i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst. Dessutom föreslås de ändringar i nämnda lagar som behövs för att genomföra den av riksdagen under år 1970 beslutade bistånds- och katastrofutbildningen för värnpliktiga m. fl.

Motionerna

I detta sammanhang har utskottet behandlat

dels motionen 1971:338 av herr Sundkvist m. fl. (c) i vilken har hemställts

1. att riksdagen beslutar om sådan ändring av värnpliktslagen att värnpliktiga som kan förete bärande skäl ges större möjligheter att påverka uttagning och tillhörighet efter fullgjord grundutbildning,

2. att vederbörande utskott ges i uppdrag att utarbeta erforderlig författningstext,

dels motionen 1971:693 av herrar Lindkvist och Gustavsson i Nässjö (s) i vilken har hemställts att riksdagen måtte besluta att jämställa utbildningstiden för vapenfria tjänstepliktiga med de till underbefäls-tjänst uttagna värnpliktiga,

dels motionen 1971:1439 av herr Börjesson i Falköping m. fl. (c) i vilken har hemställts att riksdagen vid sin behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 88 beslutar att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära att en utredning tillsätts med uppgift att undersöka möjligheterna att samordna den civila och militära fredssjukvården och tandvården och framlägga förslag härom,

dels motionen 1971:1440 av herrar Oskarson och Werner i Malmö (m) i vilken har hemställts att riksdagen avslår proposition 1971:88 vad gäller förslaget att fredstjänstgöringen för vapenfria tjänstepliktiga förkortas från 540 till 450 dagar.

Utskottet

Utskottet har inte funnit anledning till erinran mot de grunder för utbildningen av värnpliktiga i specialtjänst som departementschefen har angett. Utskottet tillstyrker att riksdagen godkänner dessa grunder och antar förslaget till lag om ändring i värnpliktslagen.

Värnpliktig som har fått tillstånd till v a p e n f r i t j ä n s t (vapenfri tjänstepliktig) är enligt lagen om vapenfri tjänst skyldig att för sin utbildning tjänstgöra 540 dagar. Tjänstgöringen kan fördelas i omgångar

över hela värnpliktstiden. Tjänstgöringstiden motsvarar utbildningstiden för specialtjänstuttagna värnpliktiga och bestämdes vid vapenfrilagens tillkomst med hänsyn till att den i huvudsak måste avpassas så att den medger en effektiv utbildning till merendels kvalificerade tjänstgöringsuppgifter under krigsförhållanden.

Frågan om tjänstgöringstidens längd för vapenfria tjänstepliktiga behandlades i riksdagen senast år 1969 då motioner om avkortning av utbildningstiden för vapenfria till ca 400 dagar inte föranledde någon riksdagens åtgärd (2LU 1969:73). Lagutskottet uttalade bl. a. följande.

I anledning av motionsyrkandet vill utskottet erinra om att en mycket stor del av dem som fullgör värnpliktstjänstgöring är skyldiga att tjänstgöra lika länge eller längre än de vapenfria. Redan denna omständighet talar emot bifall till motionsyrkandet. Vad som emellertid främst är av betydelse är att tjänstgöringstiden vid vapenfrilagens tillkomst bestämdes med hänsyn till att den i huvudsak måste anpassas så att den medgav en effektiv utbildning till merendels tämligen kvalificerade tjänstgöringsuppgifter under krigsförhållanden. På grund härav kan utskottet, som liksom vid lagens tillkomst anser att varierande tjänstgöringstider i princip inte bör förekomma för de vapenfria, inte förorda en sänkning av utbildningstiden.

Kungl. Maj:t föreslår nu att utbildningstiden för vapenfri tjänstepliktig skall bestämmas till 450 dagar. Den som skall utbildas för särskilt kvalificerade uppgifter föreslås dock kunna åläggas tjänstgöring under 540 dagar. Departementschefen har funnit det vara lämpligt att i samband med omläggningen av specialtjänstuttagna värnpliktigas utbildning ta upp frågan om tjänstgöringstidens längd för de vapenfria tjänstepliktiga. Erfarenheterna efter år 1966 har enligt departementschefen visat att en stor del av de vapenfria kan ges tillräcklig utbildning utan att man tar i anspråk hela den nuvarande tiden.

Vapenfrilagstiftningen är en undantagslagstiftning som är betingad av respekten för individens djupgående betänkligheter mot värnpliktstjänstgöringen. Förutsättningen för tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst är enligt 1 § lagen om vapenfri tjänst att bruk av vapen mot annan inte är förenligt med sökandens personliga övertygelse och skulle medföra djup samvetsnöd för honom.

Vid bestämmande av utbildningstiden för vapenfria tjänstepliktiga bör enligt utskottets mening i första hand beaktas behovet av utbildning för avsedda krigsuppgifter. Dessa kan vara t. ex. brandtjänst inom civilförsvaret, reparationstjänst vid järnvägarna, statens vattenfallsverk eller televerket och hälsovårds- eller sjukvårdstjänst inom den civila sjukvårdsorganisationen. Erfarenheterna efter år 1966 talar för att utbildningstiden kan förkortas.

Det bör vidare beaktas att utbildningstiden för den som har beviljats vapenfri tjänst inte får vara så kort att det framstår som om den vapenfrie får en särskild förmån utöver att hänsyn tas till hans övertygelse och samvete.

Den utbildningstid – 450 dagar – som Kungl. Maj:t föreslår motsvarar tiden för grundutbildning av underofficersuttagna inom armén och

marinen samt överensstämmer nära med den sammanlagda tiden för grundutbildning (332 dagar) och krigsförbandsövningar (5x25 dagar) för underbefälsuttagna inom armén. Den föreslagna tiden torde innebära en rimlig anpassning till utbildningsbehovet för flertalet vapenfria. Tiden är samtidigt så lång att den i stort motsvarar utbildningstiden för den största gruppen av befälsuttagna värnpliktiga. Utskottet tillstyrker därför bifall till Kungl. Maj:ts förslag. Utskottet har inte något att erinra mot att det ges möjlighet att för vissa grupper av vapenfria bestämma en utbildningstid av 540 dagar. Detta gäller i första hand den som antas till den särskilda bistånds- och katastrofutbildningen, som ju avses ge kunskaper och färdigheter även för speciella insatser under fredsförhållanden.

Av det sagda framgår att utskottet avstyrker bifall till motionerna 1971:693 och 1971:1440. Syftet i förnämnda motion blir i allt väsentligt tillgodosett om Kungl. Maj:ts förslag bifalles.

Utskottet vill understryka att den av utskottet tillstyrkta förkortningen av utbildningstiden för vapenfria endast får betydelse för den som efter noggrann prövning har befunnits uppfylla förutsättningarna för vapenfri tjänst och därefter av arbetsmarknadsstyrelsen har tilldelats en uppgift i krig som inte kräver en utbildningstid av 540 dagar.

I motionen 1971:338 har tagits upp möjligheterna för värnpliktig att påverka sin placering efter grundutbildning. Enligt 22 § värnpliktslagen äger värnpliktig inte föra talan mot beslut om ändrad uttagning för utbildning eller tillhörighet till försvarsgren, militärområde eller förband efter fullgjord grundutbildning. Motionärerna framhåller att det inte kan bli fråga om att värnpliktiga i omfattande utsträckning skall kunna påverka sin placering. Främst småföretagare, däribland lantbrukare, anses emellertid i många fall behöva få fullgöra sin repetitionsutbildning nära hemorten.

Placeringen av värnpliktiga efter grundutbildning måste i första hand vara beroende av de krav som krigsorganisationen ställer, däribland operativa krav, och önskvärdheten av att utnyttja grundutbildningen effektivt och undvika utbyten av befattningshavare i samövade förband. I andra hand bör tas hänsyn till individuella svårigheter av det slag som motionärerna har angett. Utskottet vill dock erinra om att tiden för varje krigsförbandsövning har förkortats genom införandet av det nya utbildningssystemet och att överföringarna från fältförband till lokalförbandsförband i många fall innebär krigsplacering närmare hemorten.

Möjligheterna att förena berättigade individuella önskemål med krigsorganisationens krav är delvis beroende av den administrativa kapaciteten. I det nya personalredovisningssystem som nu införs får värnpliktsverket efterhand bättre överblick av behov och tillgångar genom att utnyttja modern datateknik. Utskottet anser sig inte böra tillstyrka bifall till ifrågavarande motion.

I motionen 1971:1439 föreslås en utredning angående möjligheter att samordna den civila och den militära f r e d s j u k v å r d e n och t a n d v å r d e n. Motionärerna anknyter därvid till ett uttalande av departementschefen om att alla värnpliktiga läkare bör få en sådan

utbildning att de kan krigsplaceras antingen inom krigsmakten eller inom det civila medicinalväsendet.

Som påpekas i motionen förekommer redan viss samordning av resurserna för civil och militär sjukvård och tandvård i fred. I Boden finns sedan länge ett särskilt samarbete som är grundat på avtal mellan Norrbottens läns landsting och staten. Ett liknande samarbete förekommer vid kustartilleriförbandet på Gotland (KA 3). Den dagliga förbandsjukvården i hela landet bygger till stor del på medverkan av civila läkare. Remisser från läkare inom förbandssjukvården till civila sjukhus är mycket vanliga. Tjänstgöringsdagar för värnpliktiga läkare utnyttjas i viss utsträckning inom den civila sjukvården. Sedan 1969 har ca 43 000 tjänstgöringsdagar tillgodogjorts provinsialläkarvården och andra områden där läkarbrist har förelegat. Genom särskilda avtal sköts vid många förband den militära tandvården av civila tandläkare.

Huvudprincipen för den nuvarande samordningen mellan militär och civil fredssjukvård är att hälsokontroll och lättvård sker med utnyttjande av militära resurser medan alla svåra fall hänvisas till civila sjukhus. Enligt vad utskottet har inhämtat eftersträvar försvarets sjukvårdsstyrelse att av fredsekonomiska skäl ytterligare rationalisera förbandssjukvården. Samtidigt måste beaktas önskemålet att för individens och förbandets skull upprätthålla hög effektivitet. Sjukvårdsstyrelsen samarbetar i dessa frågor med socialstyrelsen.

Folktandvårdsutredningens förslag (SOU 1970:11) om att den militära fredstandvården skall inordnas i folktandvården är beroende bl. a. av ställningstagande till en framtida tandvårdsförsäkring.

Med hänsyn till pågående samarbete inom sjukvårdsområdet och nuvarande brist på resurser för en annan arbetsfördelning än den för vilken har redogjorts ovan avstyrker utskottet bifall till motionen 1971:1439.

Utskottet hemställer

att riksdagen

1. godkänner de grunder för utbildningen av värnpliktiga i specialtjänst som har angetts i statsrådsprotokollet,
2. antar det förslag till lag om ändring i värnpliktslagen (1941:967) som har fogats till statsrådsprotokollet,
3. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna 1971:693 och 1971:1440 antar det förslag till lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst som har fogats till statsrådsprotokollet,
4. avslår motionen 1971:338,
5. avslår motionen 1971:1439.

Stockholm den 4 maj 1971

På försvarsutskottets vägnar

PER PETERSSON

Närvarande: herrar Petersson i Gäddvik (m), Gustavsson i Eskilstuna (s), fru Eriksson i Stockholm (s), herrar Gustafsson i Stenkyrka (c), Enskog (fp), Gustafsson i Uddevalla (s), Gustavsson i Ängelholm (s), Häll (s), Öhvall (fp), Brännström (s), Virgin (m), Glimnér (c) och Gustavsson i Nässjö (s).